

שיבת הפתל - ירושלים
שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א
לפרשת במדבר תשפ"ד¹
(בתוספת ובהרחבת הדברים על פי שיחות משנים שעברו)
ותן חלקנו בתורתך

המלמד את בן חברו תורה - כאילו ילדו

התורה אומרת, "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אֶהְרֹן וּמִשֶׁה בַּיּוֹם דִּבֶּר ה' אֶת מִשֶׁה בְּהַר סִינַי" (במדבר ג, א). מיד אחר כך מפורטים תולדות אהרן (שם, ב), ואילו תולדות משה לא נזכרים כלל. מה עם תולדות משה? אומר רש"י: כוונת התורה היתה לפרט רק את תולדות אהרן. ומה שנאמר "ואלה תולדות אהרן ומשה", כי בני אהרן הם גם בניו של משה! למה הם בניו של משה? "לפי שְׁלֵמֶדֶן תורה, וכל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו"². אמנם כל ישראל הם תלמידיו של משה, אבל כנראה בני אהרן היו תלמידיו באופן מיוחד, יותר מאנשים אחרים.

הגמרא אומרת, כיצד סדר משנה, משה למד מפי הגבורה. נכנס אהרן, ושנה לו משה פרקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה. נכנסו בניו, ושנה להן משה פירקן. נסתלקו בניו, אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן. נכנסו זקנים, ושנה להן משה פירקן. נסתלקו זקנים, נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקן. נמצאו ביד אהרן ארבעה, ביד בניו שלשה, וביד הזקנים שנים, וביד כל העם אחד וכו' (עירובין נד, ב). הרי שבני אהרן היו תלמידיו של משה באופן מיוחד. יותר מכל ישראל, ואף יותר מבניו של משה, שכלל לא מוזכרים כאן בסדר מסירת התורה לישראל.

למה המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו? כי אדם שלמד תורה, הוא לא אדם שהיה לפני שלמד תורה. הוא נהיה אדם אחר. ולא דווקא אם למד את כל התורה כולה, אלא כל מה שלמד, כל לימוד חדש, יוצר אדם חדש. זה לא אותו אדם שידע רק מסכת ברכות, כמו אדם שידע גם מסכת שבת, וכן כל לימוד אחר. התורה היא אין סוף. אפשר לעלות בה בלי סוף, ולהיות כל פעם אדם חדש. זו מעלה גדולה של התורה, חיי עולם שה' נטע בתוכנו. אפשר לעלות בה לחיי עולם כל פעם מחדש.

ולא רק בעולם הזה התורה מרוממת את האדם לפסגות חדשות, אלא גם בעולם הבא. "תלמידי חכמים אין להם מנוחה אפילו לעולם הבא, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון" (מועד קטן כט, א). אפילו שם הם ממשיכים להתקדם. אפילו משה רבינו שכבר אלפי שנים יושב בגן עדן, וידוע תורה יותר מכל אדם אחר, עדין הוא לומד בלי סוף. מפני שהתורה היא בלי סוף, ואפשר לעלות בה בלי סוף. התורה היא דעת אלקים, ואלקים הוא אין סוף, ממילא גם "דעת אלקים" - שזו התורה הקדושה - היא בלי סוף.

לכל אחד חלק בתורה שרק הוא יכול לגלותו

האפשרות לגדול ולעלות בתורה היא בלי סוף, וגם מגין סוגי הגדלות והעליה בתורה הוא אין סופי.

הגמרא אומרת, מלך ותלמיד חכם שנפלו בשבי ח"ו, התלמיד חכם קודם להצלה למלך ישראל. למה? כי מלך שמת - כל ישראל ראויים למלכות. אבל חכם שמת - אין לנו כיוצא בו! (הוריות יג, א). למה חכם שמת אין לנו כיוצא בו? ברוך ה', לא אלמן ישראל, ואם לא יהיה החכם הזה, יהיה חכם אחר. אבל התשובה היא, שכל חכם יש לו חכמה מיוחדת משלו שאין לחכם אחר, ומותו של תלמיד חכם מסויים, הוא חסרון שלא יוכל להמנות. נכון, יש חכם אחר. אבל "כיוצא בו", בדיוק כמו זה שמת - אין!

אנו מתפללים "ותן חלקנו בתורתך". לכל אחד מאיתנו יש חלק מסויים בתורה שאין לאדם אחר. ודאי יש חלקים שווים, כולנו לומדים אותו שולחן ערוך, אותה משנה ברורה, ובכל זאת לכל אחד יש חלק מיוחד בתורה, שאותו חכם אחר לא ישלים. רבי עקיבא איגר היה חכם גדול, אבל הוא לא כתב את ה"פני יהושע", ומה שחידש ה"פני יהושע" אולי רבי עקיבא איגר לא היה יכול לחדש. כל אחד יש לו החלק המיוחד שלו בתורה.

כבר בחז"ל עצמם מוצאים, שלכל אחד מהם היה חלק מיוחד בתורה. למשל, היו אמוראים שהיו בקיאים יותר בדיני איסור והיתר, והיו כאלו שהיו בקיאים יותר בדיני ממונות. הגמרא אומרת, שהלכה כרב באיסורי וכשמואל בדיני (בכורות מט, ב), כי רב היה גדול יותר בדיני איסור והיתר ושמואל בדיני ממונות, ובדור שלאחריהם - רב נחמן היה גדול יותר בדיני ממונות, ורב ששת בדיני איסור והיתר. מצינו גם בגמרא שהיו מְרִי דשמעתא וּמְרִי דאגדתא - אמוראים שהיו גדולים יותר בהלכה, ואמוראים שהיו גדולים יותר באגדה. [אפילו רבי עקיבא שהיה גדול מאד בתורה, עד שאפילו משה רבינו התפעל מחכמתו ותורתו (מנחות כט, ב), בכל זאת מוצאים בגמרא שרבי אלעזר בן עזריה אומר לו: "עקיבא, מה לך אצל הגדה, פְּלֵה מדברותיך וְלֵךְ אצל נגעים ואהלות" (סנה' סז, ב), שהם ענייני הלכה עמוקים. יש דברים שאתה בקי בהם יותר מאחרים, אבל באגדה יש גדולים ממך]. זאת לא אומרת שה"מְרִי דאגדתא" לא למדו את השמעתא וה"מְרִי דשמעתא" לא למדו את האגדתא. ודאי שלמדו הכל. ובכל זאת, הגדלות של אלו, שורש נשמתם, היה יותר בשטח זה, ושל האחרים - בשטח אחר. וכן רב ושמואל ורב נחמן ורב ששת היו בקיאים בכל חלקי התורה, כפי שרואים בש"ס, אלא שכל אחד מהם נקשר יותר לחלק המסוים בתורה שהיה מתאים לשורש נשמתו^{3,4}.

וכן הוא לא רק באמוראים, אלא גם בדורות שאחר כך. את חידושי הרמב"ן לא יכול היה לכתוב הרשב"א, ואת חידושי הרשב"א לא היה יכול לכתוב הריטב"א, ואת המשנה תורה לרמב"ם לא היה יכול לכתוב הרמב"ן - כי לכל אחד חלק מיוחד לו בתורה. הרמ"א והאר"י הקדוש חיו פחות או יותר בדור אחד, אך אינני סבור שהרמ"א היה מסוגל לכתוב את כתבי האר"י,

בלימוד תנ"ך או אגדה, הוא אינו פטור מלהקדיש חלק ניכר מזמנו גם ללימוד הלכה ולימוד הש"ס בעיון, שאחרי הכל - הם החלקים העיקריים שבתורה. להבין למה רש"י לשיטתו במקום אחר מפרש כאן כך וכך, ולמה התוספות לשיטתם צריכים לפרש אחרת, ולמה הרמב"ם לשיטתו פסק אחרת. זו היא עבודה גדולה לדעת לנתח את הדברים, ובוזו קונים אהבת התורה, ע"י שאדם מחדש בתורה. לא רק לומד מה שאחרים אמרו, שגם זה חשוב, כי אם לא ילמד מה שאמרו אחרים לא יוכל לחדש, אלא ישתדל לחדש בעצמו. לא יחדש מיד חידושים גדולים כמו הרב מבריסק, אבל שיחדש. אם יהיה לו קשה משהו, ויהיה לו על זה תירוץ טוב, הוא "יקנה" את הדברים וירגיש יותר התקשרות אליהם. לא ישכח את הגמרא הזאת גם כשיעבור למסכת אחרת, כי היא תהיה כבר חלק מעצמיותו. לחדש חידושים זה לא קל, אבל לפום צערא אגרא! (אבות פ"ה מ"ג) לפי מה שאדם מצטער בלימוד התורה, לפי זה יהיה שכרו.

גם לחידושי תורה שגויים יש ערך

גם אם החידושים של בחור צעיר לא כל כך ישרים ואמיניים, חז"ל הרי אמרו, "כל פיטטיא בישין, ופיטטיא דאורייתא טבין" (ירוש' סוף מס' ברכות). כל הפטופטים רעים, חוץ מפטופט בדברי תורה שהוא טוב. גם אם מצד תוכנו אין לו ערך, כי אינו אמת, בכל זאת הוא טוב, כי מקיימים בו מצות תלמוד תורה ומקבלים עליו שכר. הרי אינני רבי עקיבא אייגר, ולא דורשים ממני להיות רבי עקיבא אייגר, אך דורשים ממני ללמוד תורה לפי מה שאני יכול, ואם אני עושה כך, גם אם חידושי אינם נכונים, קודשא בריך הוא חדי בפלפולא דאורייתא⁶. הקב"ה שמח בפלפול הזה⁷. לא רק שהקב"ה שמח בפלפול הזה, הוא גם נותן עליו שכר. אנו אומרים: "אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר" (ברכות כח, ב). שאלו על זה: מה פירוש "הם עמלים ואינם מקבלים שכר"? וכי אינם מקבלים שכר?! הרי אם לא משלמים להם מספיק, הם עושים שביחות והפגנות עד שיעלו את שכרם! ... אפשר לפרש, ש"אינם מקבלים שכר" הכוונה היא לשכר רוחני. שכר כזה, הם באמת לא מקבלים. אבל יש פירוש אחר: שאמנם גם הם מקבלים שכר, אבל לא על העמל, רק על התוצרת. אם הוא לא הצליח בעבודה שלו, הוא לא יקבל שום שכר, ואילו אנו מקבלים שכר גם על עצם העמל. אם ישבתי ולמדתי ועמלתי על הסוגיא, נסיתי להבין, ולא הבנתי - בכל זאת אקבל שכר לפי העמל שהשקעתי⁸. כמה שמשקיעים יותר עמל בתורה, כך יש יותר שכר, גם אם אומרים לפעמים דברים שאינם נכונים⁹. ומה עוד, שגם לטעויות יש ערך מסויים, שהרי חז"ל אמרו, "אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהן" (גיטין מג, א). הטעות היא אפוא הדרך לעמוד על האמת. אבל אם לא אומרים כלום, אז בודאי אין כאן כלום. כדאי א"כ לנסות לחדש, לשאול קושיה, להבין תירוץ, לסבור סברא.

ידוע על התנא הקדוש רבי עקיבא, שבהתחלה לא היה תופס כלום ממה שלמד. חשב שחבל על הזמן שישב בשיבה וילמד, כי ממילא אינו מבין כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר, וראה שם אבן אחת שהיה חקוק בה חור. "אמר: מי חקק אבן זו? אמרו לו: המים, שתדיר נופלים עליה בכל יום. אמרו לו: עקיבא, אי אתה קורא 'אַבְנֵי שְׁחֻקוֹ מַיִם' (איוב יד, ט)?! מיד היה רבי

ואינני יודע אם האר"י היה מסוגל לכתוב את הגהות הרמ"א על השו"ע. זה כתב לפי שורש נשמתו, וזה כתב לפי שורש נשמתו. שניהם למדו תורה, שניהם היו ענקים בתורה, אלא שלרמ"א לפי שורש נשמתו התאים לכתוב הגהות על השו"ע, ולארי"י לפי שורש נשמתו התאים לעסוק בקבלה, לגלות נסתרות בקבלה⁵.

הגמרא מביאה, שרב אחא פריה דרב יוסף שאל קושיה את רב אשי. אמר לו רב אשי: כשנגיע למסכת זבחים - שהיא עמוקה - אז תשאל אותי על זה, ואז אתן את לבי להשיב על שאלתך (ב"מ קט, ב ורש"י סו). למה ביקש רב אשי להמתין עד שילמד את מסכת זבחים? למה לא ענה מיד? הסביר מו"ר הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל, שיש קושיות ויש דרכי לימוד שמתאימות למסכת זבחים ולא מתאימות למסכתות אחרות. ממילא, יש לכל אחד מסכתות שקרובות אל לבו יותר, כי סוג הסברות שלהן מתאימות יותר לשורש נשמתו. יש בקי במועד, יש בקי בנשים ונזיקין, ויש בקי בקדשים. כולם עובדי ה', וכולם עוסקים בתורת ה', אבל לכל אחד יש מקום אחר בתורה. אמנם יש מי שאמר על אלה שעוסקים בקדשים במקום לעסוק בנשים ונזיקין, "נרפיים אַתְּם נרפיים על פן אַתְּם אַמְרֵי גַלְכָה נְזַבְחָה" (שמות ה, יז), אתם מתעצלים לעסוק בנשים ונזיקין, לכן אתם מתעסקים בקדשים ("גַלְכָה נְזַבְחָה"), אבל לא על כל אחד אפשר לומר כך. בודאי לא על מרן הרב מבריסק זצ"ל, שירד לעומק העיון בקדשים. מי שבורח מהעיון ובשביל זה לומד קדשים, זה באמת לא טוב. אבל מי שמתאים לעומק העיון בקדשים, זה טוב מאד. זה עיקר מצונת תלמוד תורה, ללמוד את התורה בעיון, כל אחד כפי מה שידו מגעת. להבין מה סברת הקושיה של המקשן ומה סברת התירוץ של התרצן, למה רש"י לא פירש כתוספות ולמה תוספות לא פירשו כרש"י, ומה סברת הרמב"ם שחלק על שניהם. להשתדל להבין את הסברה שבדברים ולרדת לעומק הסוגיות.

לא להמשיך אל החלק הקל שבתורה

וכאן יש להוסיף אזהרה חשובה: לפעמים רואים אדם שרוצה ללמוד בעיקר תנ"ך או אגדה. יכול באמת להיות, ששם הוא שורש נשמתו. אלא שצריך לדעת, שלא תמיד ההחלטה היכן נמצא חלקי בתורה נעשית מתוך נטייה נפשית אמיתית. לפעמים ההחלטה נובעת מעצלות, שאדם מחפש לעצמו חלקים קלים בתורה. למה לטרוח בלימוד סוגיות סבוכות, עם תוספות ורמב"ן ורשב"א? הרבה יותר נוח ללמוד תנ"ך ואגדה! התנ"ך הרבה יותר קריא מהגמרא והתוספות, וגם האגדות הרבה יותר קריאות, והרבה יותר נוח לעסוק בהם במקום בגמרא ובהלכה! מי שחושב כך, צריך לדעת, שגם בתנ"ך ובאגדה יש מקום לעבודה מאומצת. המהר"ל וגדולים נוספים עבדו קשה מאד בתחומים אלו. אבל הבחור הצעיר אינו יודע זאת, וחושב שתנ"ך ואגדתא "הולכים" בקלות.

אחרים לומדים אמנם גמרא, אבל מעדיפים לימוד "בקיאות" במקום לימוד בעיון, כי הרבה יותר נח לקרוא עוד דף ועוד דף, במקום לרדת לעומק כל סוגיא וסוגיא. צריך לדעת, שבירור אמיתי מה חלקו של אדם בתורה, לא נקבע לפי מה שנזכר לו ללמוד. בירור אמיתי יכול להעשות רק לאחר שאדם ירד לעומק לימוד העיון, הקדיש לו את השנים הדרושות לכך, ורק אז אפשר להחליט מהו חלקו בתורה.

בנוסף לכך, גם אם אדם הגיע למסקנה שחלקו בתורה הוא

של, ואז - כל אחד יכול להיות גדול. "דרך הוא בהולך ללמוד שנעשה אדם גדול".

לשמוח בתורה

אנו מתקרבים ליום מתן תורה. צריך לדעת לקבל את התורה, להיות חיילים נאמנים בגדוד של לומדי התורה. גם בדורות האחרונים ראינו כמה תלמידי חכמים שבילדותם לא היו בעלי כשרון ולא הצליחו בלימוד תורה, ואחר כך נהיו מגדולי הדור. כי "אֲכַנְיָם שִׁחֲקוּ מֵיָם". אם אדם לוקח ללב ברצינות את לימוד התורה, הוא יכול להיות מגדולי הדור, גם אם לא נראה כך בילדותו. אבל גם בלי זה, גם מי שהוא לא מגדולי הדור - חייב ללמוד תורה. התורה לא ניתנה רק לגדולי הדור.

צריכים לדעת את המעלה הגדולה של "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו"; החדש הגדול שה' עשה עמנו, שנתן לנו את התורה. אמנם "מצוות לאו ליהנות ניתנו לישראל, להיות קיומם להם הנאה, אלא לעול על צואריהם ניתנו" (גמרא ורש"י ר"ה כח, א), אבל עול זה הוא עול מתוק מדבש, שאנו שמחים בו, ולא מצטערים עליו. אנו שמחים בתורה שה' נתן לנו, ומודים לו שבחר בנו מכל העמים, ונתן לנו את תורתו.

מי שבעיקר צריך לשמוח בחג השבועות הם בני התורה, תלמידי הישיבות. צריכים להרגיש מה שאמר רב יוסף, "אי לא האי יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא!" (פסחים סח, ב) לולא יום זה שניתנה בו תורה, לא היה כל הבדל ביני ובין כל "יוסף" אחר שמסתובב בשוק. הייתי סתם עוד יוסף אחד. אבל עכשיו, שניתנה תורה, אינני סתם יוסף, אלא "רב" יוסף. "שלמדתי תורה ונתרוממתי" (רש"י שם). בני הישיבות צריכים להודות במיוחד על היום הזה, שאנו זוכים להיות בני ישיבות, יושבים בצלא דמהמנותא של הקב"ה, לומדים תורה, עולים מעלה מעלה, כל מילה של תורה מעלה את האדם למעלות נשגבות, ומבטיחה לו שכר עצום.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

עקיבא דן קל וחומר בעצמו: ומה רך פסל את הקשה, דברי תורה שקשיין כבדול על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם! מיד חזר ללמוד תורה" (אבות דרבי נתן פ"ו). הבין, שגם הוא יכול להיות גדול בתורה. ובאמת כך היה, שנעשה אחר כך גדול מאד בתורה. היה דורש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות (מנחות כט, ב), וכל גדולי התנאים הם תלמידיו. "סתם משנה רבי מאיר, סתם ספרא רבי יהודה, סתם ספרי רבי שמעון, וכולהו אליבא דרבי עקיבא" (סנה' פו, א). כולם קבלו מרבי עקיבא. אותו רבי עקיבא שבהתחלה לא היה מסוגל לתפוס שום דבר, הצליח להיות גדול בתורה.

הגמרא מספרת, כשנשא רבי עקיבא את בתו של כלבא שבוע - כשעוד היה עם הארץ - גירש חמיו את בתו מביתו, והדיר אותה מנכסיו, כי כעס עליה שהתחתנה עם עם הארץ גמור כזה. אחרי עשרים וארבע שנים, כשרבי עקיבא חזר לעירו עם אלפי תלמידים, שמע חמיו שחכם גדול הגיע לעיר, והלך אליו להתיר נדרו, כי הצטער לראות את בתו חיה בעוני ובדוחק נורא, והתחרט על הנדר. לא ידע שהחכם הגדול שהגיע לעיר הוא רבי עקיבא חתנו בכבודו ובעצמו! שאל אותו רבי עקיבא: אם היית יודע שחתנך יהפוך לאדם גדול, גם אז היית נודר? אמר לו: אפילו אם היה יודע רק פרק אחד, או הלכה אחת, לא הייתי נודר! [רואים מכאן, עד כמה היה רבי עקיבא עם הארץ בהתחלה, שאפילו פרק אחד או הלכה אחת לא ידע]. אמר לו רבי עקיבא: אני הוא חתנך! ואם כך, אפשר להתיר לך את הנדר¹⁰ (כתובות סב, ב - סג, א).

והקשו התוספות: איך היה יכול רבי עקיבא להתיר את הנדר על ידי פתח כזה? והרי אסור לפתוח בנולד! (=סיבה שנולדה לאחר הנדר¹¹). מתרצים התוספות (בתירון ראשון): כיון שהלך ללמוד תורה, "דרך הוא בהולך ללמוד שנעשה אדם גדול" (תוס' שם סג, א ד"ה אדעתא). מי שלומד תורה, דבר רגיל ומצוי הוא שְׁיַעֲשֶׂה אדם גדול, ואין זה "נולד"¹². אפילו עם הארץ גמור, כפי שהיה רבי עקיבא בתחילה, יכול להפך לתלמיד חכם גדול, ולחזור עם עשרים וארבעה אלף תלמידים. רק תלך לבית המדרש ותלמד עם כל הכוחות, ותוכל גם אתה להיות גדול בתורה. כמעט לכל אדם יש הכח הזה, להיות גדול. לא צריך את הכשרונות של רבי עקיבא, רק את הרצון שלו ואת מסירות הנפש

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [נהרב פרסם מאמר בעניין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת במדבר: "שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר א, ב) ⇔ "נָשְׂאוּ אֶת רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת" (שם ד, ב). קשר נוסף: "וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֶהָל מוֹעֵד" (שם א, א) ⇔ "אֵלֶּה מִשְׁאֵ בְנֵי קְהָת בְּאֶהָל מוֹעֵד" (שם ד, טו). קשר נוסף: "תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצַבָּאָתָם" (שם א, ג) ⇔ "וּפְקֻדַת אֲלֶעָזָר... פְּקֻדַת כָּל הַמִּשְׁכָּן" (שם ד, טז). קשר נוסף: "וְאֹתָכֶם יִהְיוּ אִישׁ לְמִטָּה" (שם א, ד) ⇔ "אִישׁ אִישׁ עַל עֲבֹדָתוֹ וְאֵל מִשְׁאוֹ" (שם ד, יט). קשר נוסף: "שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחָתָם" (שם א, ב) ⇔ "אֵל תִּכְרִיתוּ אֶת שִׁבְט מִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי" (שם ד, יח). קשר נוסף: "וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה... שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... אֹתָהּ וְאֶהְרֹן" (שם א, ג) ⇔ "וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֵל אֶהְרֹן" (שם ד, יז). קשר נוסף: "שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת" (שם א, ב), "מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה" (רש"י), כל נפש מישראל חשובה לפני ה' ⇔ "אֵל תִּכְרִיתוּ אֶת שִׁבְט מִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי... וְזֹאת עֲשׂוּ לָהֶם וְחִיו וְלֹא יָמָתוּ..." (שם ד, יח-יט). כל נפש מישראל חשובה לפני ה'.

2. ורבינו בחיי כאן כתב כך: "הזכיר משה לפי שלימד תורה, כי תלמידיו של אדם הן תולדותיו העיקריות. והיו תולדות אהרן בהולדה, ותולדות משה בלימוד התורה". ממה שכתב "כי תלמידיו של אדם הן תולדותיו העיקריות" מבואר, שתלמידיו של אדם נחשבים לבניו עוד יותר מאשר בניו הטבעיים!

וכן משמע ברמב"ם, שכתב (פ"ה מהל' ת"ת הי"ב): "וצריך אדם להזהר בתלמידיו ולאובהם, שהם הבנים המהנים לעולם הזה ולעולם הבא".

מדלא כתב סתם "שהם מהנים אותו לעולם הזה ולעולם הבא", אלא "שהם הבנים המהנים לעולם הזה ולעולם הבא", משמע שבא להעריכם ולהשוותם כנגד בניו הטבעיים של האדם, שאמנם גם מבניו הטבעיים יש לאדם הנאה, אך התלמידים "הם הבנים המהנים לעולם הזה ולעולם הבא", יותר מבניו הטבעיים.

3. יש מפרשים, דמפני זה כל אמורא היה תופס לשון אחרת בבואו להקשות קושיא (עי' תוס' כתובות ב, ב ד"ה פשיט), כי אצל כל אמורא נבוע הקושיות משורש אחר.

4. ויש חלקים בתורה שעוד לא נתגלה שרשם, ועוד לא ירדו לעולם הנשמות ששרשם בחלקי תורה אלו. ובוהו תירצו האחרונים, איך יתכן שהניחו האמוראים איבעיות רבות בתיקו, והרי חז"ל אמרו "יגעתי ולא מצאתי אל תאמן" (מגילה ו, ב), ולחז"ל הקדושים ודאי לא היה חסר מאומה ביגיעת התורה, וא"כ איך לא עלה בידם למצוא תשובה לאותן איבעיות. וביארו האחרונים בדרך משל, שאם אבד חפץ באיזה חדר ובא אחד ומחפשו שם כראוי, ודאי ימצא. משא"כ כשאנינו באותו חדר, אף אם יחפש כל היום וכל הלילה לא יועיל. כך כל אדם יש לו שורש למעלה, ואם מייגע ומחפש ימצא כל מה שבשרשו כפי מה שקיבל בסני, אבל לא יותר, כי אין יכול לחפש אלא במקום שהוא שם. ואלו הדברים שהניחו חז"ל בתיקו הוא מעלמא דלא אתיידע ולא נתגלה השרש עדיין, עד כי ישפוך רוחו על כל בשר, שאז יתגלה מקורם.

5. בספר "הליכות ישראל" (על הג"ר ישראל זאב גוסטמן זצ"ל, בעמ' 33) מובא המעשה הבא: "מעשה נוסף קרה עם הגר"י אברמסקי [בעל ה"חזון יחזקאל" על התוספתא]. פעם כששחו [הגר"י אברמסקי והגר"י גוסטמן] בדברי תורה, אמר רבנו חידוש מסוים. כששמע זאת הגר"י אמר לרבנו: "גם אני חידשתי חידוש זה". רבנו הגיב: "לא יתכן, חידוש זה הוא שלי". רבי יחזקאל אמר, שכשיחזור לביתו יבדוק בכתביו. ואכן כששב לביתו מצא שלא חידש חידוש זה, וזהו חידושו של רבנו. תלמיד שהיה ע"ד להמעשה שאל את רבנו הא"י יכול היה להעיד בבטחון שזה חידוש רק שלו. השיב רבנו להתלמיד: "כשעמלתי ויגעתי בחידוש זה, הרגשתי בלבי שזה מחלק התורה שלי". עד כדי כך הגיעה דקות הרגשתו של רבנו בתורה. ע"כ.

6. מימרא ידועה, ומוזכרת הרבה בסה"ק, אך מקורה אינו ידוע. ורק בווהר מוזכרת לשון דומה לזה קצת - "שירתא דא לא אמר לה דוד אלא על תושבתא דכנסת ישראל, דקודשא בריך הוא תני לה פתידו דאורייתא" (ווהר ח"ב רלה, א), שהקב"ה משמח את כנסת ישראל בשמחת התורה. ועי' בהערה הבאה מה שאמר המגיד לבית יוסף.

7. ב"בית יוסף" (י"ד סי' קצ"ח) הביא שני פירושים בענין חציצה בצפורן המדולדלת. וכתב שנראה בעיניו יותר הפירוש השני. ובספרו "מגיד מישרים" (פרשת ויקהל, מהדורה בתרא) הביא הב"י, שאמר לו המלאך בענין זה: "ובההיא דצפורן, שפירשת וכתבת שני דרכים, תניך דקב"ה חז"ל בפלפולא דילך, אבל אורחא בתראה הוא ברירו דמלה. ומ"מ לא תמחוק קדמאה, דיקריה דקב"ה סליק מיניה אף על גב דלאו קושטא איהו, כיון דאיהו חריפא, דוגמת נפחא דבטש בפרזלא וניצוצין מתנצצין לכל עבר".

ועי' תוס' (ע"ז כב, ב ד"ה רגלא) שכתבו: "ההוא דפרק במה אשה (שבת סג, א) שני תלמידי חכמים המדגילין זה לזה בהלכה הקב"ה אוהבן, שנאמר ודגלו עלי אהבה, ומפרש ר"ת המכחישין זה לזה ואינם עומדים על העיקר, אפי' הכי הקב"ה אוהבן". הרי שהקב"ה חדי בפלפולא דאורייתא אע"פ שאינו אמת. [ובלבד שמטרת הלומד תהיה לחתור אל האמת, ולא לסלף דברי אלקים חיים בכוונה תחילה].

וכן מצינו בשמעון העמסוני שהיה דורש כל אתים שבתורה, כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא - פירש. אמרו לו תלמידיו: רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהן? אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרישה, כך אני מקבל שכר על הפרישה (פסחים כב, ב). והקשה המהר"ל, למה אמר שמעון העמסוני שיקבל שכר על הדרישה, והרי לפי דבריו כל דרשותיו היו בטעות. אלא "מפני שהיה דעתו מסכמת לדרוש האתי"ן שבתורה, לכך מקבל שכר על הדרישה. ומזה תלמוד, כי כאשר יפרש אחד מן החכמים בתלמוד פירוש על הכתוב ונדחה אותו פירוש, חס ושלוש שהיה עמלו של ראשון בתורה לבטלה, דבר זה אינו בודאי" (נתיבות עולם, נתיב התוכחה פ"ג).

וכן כתב החת"ס: לפעמים אינו משיג האמת עד אחר מחשבות רבות ועיונים עמוקים, כי מן ה' עת לכל חפץ מתי יוציא חידוש זה וימצא סברא זו, וכדכתיב 'צפן לישרים תושיה' (משלי ב, ז), שהקב"ה צופן וטומן התושיה עד זמנה. ומ"מ כל הסברות והסלקא דעתך וההו"א שעלה בדעתו בתחלה לא ישובו ויקם לגמרי, כי יש בהם אור ה' (חת"ס חולין קמב, א ד"ה לישנא דרבי חוצפית, בשינוי לשון קצת).

ואמרו בשם הגאון מטשעבין זצ"ל: הרי אמרו חז"ל, "כל דאסר לן רחמנא - שרא לן כוותיה" (חולין קט, ב). שכנגד כל איסור שבתורה, יש איזה דבר היתר הדומה לו בריוח ובטעמו (ע"ש כמה דוגמאות בגמרא). ושאל הגאון מטשעבין, איזה דבר היתר יש בעולם שהוא דומה בטעמו להאיסור של דיבור בדברים בטלים (המבואר ביומא י"ט, ב), ואמר: "אסר לן דברים בטלים, והתיר לנו לדבר בלימוד".... [כוונתו, שלפעמים ה"דיבור בלימוד" אינו רחוק מלהיות "דברים בטלים". אלא ש"דברים בטלים" כאלו הם היתר. ולהאמור כאן, אדם אף מקבל שכר עליהם כעוסק בתורה].

8. כן מבואר ב"אור זרוע", וז"ל: "שינונו, אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוון דעתו ואת לבו לשמים... פירוש, אדם שטרח בתורה כל מה שהיה יכול לטרוח, אע"פ שלא עלה בידו אלא דבר מועט, נותנין לו כאותו שטרח כמותו ועלה בידו הרבה" (ספר אור זרוע ח"א - הלכות קריאת שמע סי' ר').

וכן אם עמל והבין, אך אינו זוכר מה שלמד - ג"כ מקבל שכר, שהרי אמרו במשנה: "הוי שקוד ללמוד תורה... ודע לפני מי אתה עמל, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך" (אבות פ"ב מ"ד). ופירש ה"משך חכמה", "פירוש, אף אם תשכח, בכל זאת לפניו גלוי, וישלם לך שכר פעולה, אף שלא היה מזה תועלת, ותלמודך אינו בידך" ("משך חכמה" במדבר יח, כ).

9. וכן מוכח משמעון העמסוני (עי' לעיל הערה 7), שלמרות שנתברר לו לבסוף שכל דרשותיו לא היו נכונות, עדין אמר שיקבל שכר על הדרישה. וכן כתב המהר"ל: "כאשר יפרש אחד מן החכמים בתלמוד פירוש על הכתוב ונדחה אותו פירוש, חס ושלוש שהיה עמלו של ראשון לבטלה" (נתיבות עולם, נתיב התוכחה פ"ג).

10. ונחלקו המפרשים, האם התיר לו ר"ע את הנדר בעצמו, או שלא התירו בעצמו, אלא שלח אותו לחכם אחר שיתיר לו את הנדר על סמך פתח זה, כי היה נוגע בדבר [מחמת אשתו (שהיא כגופו)], והנוגע בדבר חשיב כבעל הנדר עצמו, ואין אדם מתיר נדרי עצמו, אפי' הוא חכם (נדרים פא, ב) [עי' שו"ת הריב"ש (סי' ת"ו) ו"שלמי נדרים" (נדרים כב, ב)].

11. כי רק סיבה שהיתה קיימת כבר בזמן הנדר, אמדינן דעת הנודר, שאם היה שם לבו אליה - לא היה נודר, והוי כגדר בטעות, ואינו נדר. אבל בנוסף, אפשר שגם אם היה שם לבו לאפשרות שיוולד דבר כזה, לא היה חושש שיקרה כן, והיה תולה בדעתו שלא יקרה, והיה נודר, כי לפי הנתונים של אותו רגע הרי רצה לידור, וא"כ אין כאן נדר בטעות, דידע ואעפ"כ נדר.

12. התוס' סוברים, שרק בנוסף שאינו מצוי אין פותחין פתח לנדר, אבל בנוסף המצוי - פותחין, דגם בזה אמדינן דעת הנודר, שאם היה שם לבו שאפשר שתתקלף סיבה זו שנוולדה - מסתמא היה חושש לה ולא נודר, שהרי מצוי הדבר לקרות כן, והוי נדר בטעות ואינו נדר. ורק בנוסף שאינו מצוי אמרי', שגם אם היה שם לבו לאפשרות שיוולד דבר כזה, לא היה חושש שיקרה כן, והיה תולה בדעתו שלא יקרה, והיה נודר, וא"כ אין כאן נדר בטעות, וא"א להתירו (עי' כס"מ הלכ' שבועות פ"ו הי"ב שהביא כמה ראשונים שסוברים כן, וביניהם - התוס' כאן).